

ΕΝΩΣΕΩΣ ΠΑΙΔΑΓΩΓΩΝ
& ΨΥΧΟΛΟΓΩΝ

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ
&
ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ
ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΤΟΜΟΣ Β΄
1965 - 1966

ΕΚΔΟΤΗΣ
ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ

Ε.Υ.Δ. Π.Ε.Κ. Τ.Π.
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ
ΤΟΜΕΑΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΕΡΓΑΣΤΗΡΙΟ ΕΡΕΥΝΩΝ ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ
ΔΙΕΥΘΥΝΤΗΣ: ΑΝ. ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ Θ. ΠΙΤΣΙΟΣ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ Β' ΤΟΜΟΥ

Ἰανουάριος 1965-Δεκέμβριος 1966

Τεύχη 11 - 20

*Ἐπιστημονικὸν ὄργανον τοῦ Συλλόγου Παιδαγωγῶν - Ψυχολόγων
Πτυχιούχων Πανεπιστημίων Ἐξωτερικοῦ*



ΕΚΔΟΤΗΣ ΙΩ. ΚΑΜΠΑΝΑΣ ΑΘΗΝΑΙ

Ε.Υ.Δ της Κ.τ.Π
ΙΩΑΝΝΙΝΑ 2007

I. ΔΡΟΡΑ (Ληομονημένες σελίδες)

Μανόλη Τριανταφυλλίδη: Ἡ θέση τοῦ ἔθνους μας στὴν ὀρθογραφία τῆς γλώσσας του. Οἱ ἀγιάτρευτες δυσκολίες τοῦ σημερινοῦ τονισμοῦ	Σελ. 249
»	
»	
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου) Πρὶν καὶ ἡ διγλωσσία γεννᾷ πολλαπλές καὶ βαθιές βλάβες στὸ ἔθνος μας.	» 293
»	
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου) Ἰπόμνημα Ἐκπαιδευτικοῦ Ὁμίλου. Μάιος 1912	» 325
»	
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου) Μανόλη Τριανταφυλλίδη: Ἀπόσπασμα ἀπὸ τὸ βιβλίο: Ἡ γλώσσα μας στὰ σχολεῖα τῆς Μακεδονίας. Τεύχος 14	» 1
»	
(ἐπιμέλεια Θ. Γέρου)	

II. ΜΕΛΕΤΕΣ

ΘΕΩΡΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ · ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ · ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ

ΣΥΓΚΡΙΤΙΚΗ ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ

Ἐλευθερίου Ἀθανασίου: Τὰ κυριώτερα χαρακτηριστικὰ τοῦ παιδικοῦ συναισθήματος.	» 592
Δεωνίδα Βελιαρούτη: Ἡ μελέτη τοῦ περιβάλλοντος.	» 523,590
Ἀριστείδου Βουγιούκα: Τὰ Δημοτικά μας τραγούδια	» 507
Θεοφράστου Γέρου: Θεωρία τῆς Γλώσσας	» 483
Σπύρου Κεχρή: Τὸ φιλοσοφικὸ ζήτημα ἀντίρροπο τῆς πνευματικῆς κρίσης τῆς ἐποχῆς μας	» 497
Ἀντωνίου Κρέτση: Ἐποπτεία καὶ ἔγνοια	» 26
Γ. Κυριαζοπούλου: Δύναται νὰ αὐξηθῆ ἡ εὐφυΐα	» 611
Κων. Λυκομήτρου: Ἡ ἐκπαίδευση καὶ ἡ ἐποχὴ μας	» 346
Leon Jeunehomme : Ἡ πρόδος τῆς Ψυχολογίας καὶ τὸ ἔργον τοῦ J. Piaget (Μεταφρ. Α. Κρέτση)	» 304,366
John Macmurray: Ἀνθρωπιστικὴ Ἀγωγή (Μετ. Ε. Κασιόλα)	» 267
Γ. Μαραγκοδάκη: Ἡ θεωρία τοῦ Skinner γιὰ τὴ μάθηση	» 514
Δημ. Παλυβοῦ: Οἱ ἀριστερόχειρες	» 25
Γ. Παπακωστούλα: Τὰ συνειδησιακὰ βιώματα τῶν Ἀρχαίων Ἑλλήνων	» 296,328
Ἀθανασίου Πόπορη: Τὸ περιβάλλον μέσα στὸ ὁποῖον ἀναπτύσσεται τὸ σύγχρονο παιδί	» 451,503
Γρ. Τριανταφύλλου: Μηχανισμοὶ ἄμυνας ἢ προσαρμογῆς	» 277
Γεωργίου Τσαμπῆ: Τὰ Παιδαγωγικὰ Κολλέγια τῆς Σκωτίας. Προτάσεις γιὰ τὴν καλύτερη ὀργάνωση τῶν Παιδαγωγικῶν μας Ἀκαδημιῶν	» 547,625
I. Χαλαμποπούλου: Παιδεία καὶ Τεχνικὸς Πολιτισμὸς	» 1

III. ΕΦΗΡΜΟΣΜΕΝΗ ΨΥΧΟΛΟΓΙΑ - ΔΙΔΑΚΤΙΚΗ ΔΙΔΑΚΤΙΚΟΙ ΠΕΙΡΑΜΑΤΙΣΜΟΙ

'Ελευθερίου 'Αθανασίου:	Γλώσσα και σχολικό πρόγραμμα	Σελ. 18
»	»	»
»	'Η φυσική, πνευματική και κοινωνική εξέλιξη του παιδιού της σχολικής ηλικίας και η ανάγνωση	» 311
Θεοφράστου Γέρον:	Τὰ λάθη τονισμού και ἡ ποσοστιαία σχέση τους μετὰ τὸ σύνολο τῶν ὀρθογραφικῶν λαθῶν	» 253
'Εμμ. 'Εμμανουηλίδου:	'Ο ἐπαινος, ἡ ἐπίπληξη και ἡ ἀδιαφορία ὡς κίνητρα εἰς τὴν σχολ. ἐργασίαν	» 352
Εὐθ. Θεοδωροπούλου:	'Η τεχνολογία εἰς τὸ σχολεῖον	» 282
Κων. Κίτσου:	Οἱ δυσκολίες τῶν μαθητῶν στὴ λύση ἀριθμητικῶν προβλημάτων	» 3,10
Χριστ. Παπαδοπούλου:	Αἰσθητικὴ 'Αγωγή	» 29
Σπύρου Πολίτη:	Μερικὰ προβλήματα τοῦ σχολείου	» 500
'Αγγέλου Σαφαρίκα:	Τὰ Σχολικὰ προγράμματα	» 334
'Ελ. Σταματάκη:	Κατ' οἶκον ἐργασία τοῦ παιδιοῦ	» 480,41
»	Οἱ οἰκογενειακὲς καταστάσεις ἐπηρεάζουν τὴν σχολικὴν ζωὴ τοῦ σπιτιοῦ	» 323

IV. ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΙΚΗΣ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑΣ

Χάρη Σεκελλαρίου:	Προβλήματα τῆς Παιδικῆς Λογοτεχνίας ..	» 461
-------------------	----------------------------------------	-------

V. ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΕΣ ΟΜΙΛΙΕΣ

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ ΣΥΝΕΔΡΙΩΝ - ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΕΙΣ

'Αντωνίου Μπενέκου:	'Η μείωση τοῦ ὅριου ἡλικίας στὴν πρώτη Δημοτικοῦ (Ραδ. ὁμιλία)	» 539
Samuel Roller :	'Η ἔνωση τῶν δυνάμεών μας (Μεταφ. Α.Σ.) ..	» 59
Γρ. Τριανταφύλλου:	'Επιστημονικὸ Συνέδριο	» 290
»	»	»
»	'Η 'Επιμόρφωση ἐνηλίκων, συνέχεια και συμπλήρωση τῆς σχολ. ἐκπαιδεύσεως	» 520
»	»	»
»	'Εκθεση α) πάνω στὴν σύσκεψη Ο.Ο.Σ.Α. ποὺ ἔγινε στὸ Παρίσι β) Πάνω στὶς ἐπισκέψεις σχολείων κ.λ.π. στὴν 'Αγγλία	» 31

VI. ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΟΝΟΜΙΑ - ΑΠΟΔΕΛΤΙΩΣΗ - ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑ

Σπ. Κοκκίνη:	Βάσεις ὀργανώσεως σχολ. βιβλιοθηκῶν	» 543,597
Π.Ι. Σχοινᾶ:	Μέθοδος ἐπιμελοῦς μελέτης ἐπιστημονικοῦ βιβλίου και ἀποδελτιώσεως	» 285
'Αντ. Λαμπρινίδη:	«Πυγολαμπίδες» 'Αρχαδίου Πηγαίου	» 506

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΗ ΚΑΙ ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΔΙΜΗΝΙΑΙΑ ΕΚΔΟΣΙΣ

ΕΤΟΣ Δ' — ΤΕΥΧΟΣ 18 — ΜΑΪΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ 1966

ΔΙΕΥΘΥΝΕΤΑΙ ΥΠΟ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

Στις ρίζες του έθνισμού μας

ΤΑ ΔΗΜΟΤΙΚΑ ΜΑΣ ΤΡΑΓΟΥΔΙΑ¹

(ΕΝΑ ΜΑΘΗΜΑ ΕΘΝΙΚΗΣ ΑΥΤΟΓΝΩΣΙΑΣ)

ΑΡ. ΒΟΥΓΙΟΥΚΑ

Παρέδρου του Παιδαγ. Ίνστιτούτου

Τὸν καιρὸ τῆς Τουρκοκρατίας ἡ λόγια παιδεία, ἐξωλαϊκὴ καὶ στὸ περιεχόμενον καὶ στὴ γλῶσσα ποὺ χρησιμοποιοῦσε, περιορίζονταν σ' ἓνα στενὸ κύκλον ἐπιλέκτων, ποὺ ἔπαιρναν τὸ χρίσμα τῆς λογιουσύνης, ἐνσωματώνονταν μέσα σὲ μιὰ ἰδιόμορφη κάστα διανοουμένων καὶ κυκλοφοροῦσαν μὲ τὸ κακέκτυπο προσωπεῖο τοῦ κατευθείαν ἀπόγονου τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, ποὺ τόσο ἐπιτυχημένα διακωμώδησε ὁ Βυζάντιος στὴ «Βαβυλωνία» του.

Στὸ μεταξὺ ὁ λαὸς πορεύονταν μὲ τὸ δικό του τρόπο. Εἶχε τοὺς δικούς του μηχανισμοὺς πολιτιστικῆς ἐπιβίωσης στὴ σφαῖρα τοῦ συλλογικοῦ καὶ ἀρδεύονταν ἀπὸ τὸ κανάλι τῆς προφορικῆς τοῦ παράδοσης, ὅπου διοχέτευε καὶ πάλι τὴν κουλτούρα του, ἐμπλουτισμένη μὲ νέα στοιχεῖα. Τὴν πολιτιστικὴ του φυσιογνωμία ἀποτύπωνε καὶ σὲ ἄλλα του φανερώματα, ἀλλὰ περισσότερο ἀνάγλυφον τὴν ἀπαντοῦμε στὰ τραγούδια του, στὰ δημοτικὰ τραγούδια, ὅπως ἐπικράτησε νὰ λέγονται.

Γιὰ τὴν ἱστορία τοῦ ζητήματος σημειώνουμε ὅτι πρώτη καταγραφή δημοτικῶν τραγουδιῶν ἐγένε μόνις στίς ἀρχές τοῦ 19 αἰῶνα. Τὴν ἀρχὴ θεωρεῖται ὅτι ἔκαμε ὁ Θ. Μανούσης καὶ σὲ τοῦτο φαίνεται νὰ παρακινήθηκε ἀπὸ μιὰ ἀνάλογη ἔκδοσιν σερβικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν. Τῆς συλλογῆς τοῦ ὁ Μανούσης ἔστειλε ἓνα ἀντίγραφο στὸν Κοραῖ καὶ ἓνα ἄλλο ἔθεσε ὑπ' ὄψη τοῦ Χάξθάουζεν. Μερικὰ τραγούδια τῆς συλλογῆς ἔφτασαν στὰ χέρια τοῦ Γκαίτε καὶ τόσο τὸν ἐντυπωσίασαν, ὥστε

1. Ἀπὸ τίς παραδόσεις στὴ μετεκπαίδευση τῶν δασκάλων, στὸ μάθημα «Ἱστορία τῆς οελληνικῆς παιδείας», 1966.

νά γράψει στὸ ἡμερολόγιό του ἐγκωμιαστικότερες κρίσεις γιὰ τὴν ποιητικὴ τους ἀξία. Ἡ πρώτη ἐκδοση ἑλληνικῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν ἔγινε τὸ 1824 ἀπὸ τὸν Φωριέλ καὶ βασιζόνταν κατὰ κύριο λόγο στὴ συλλογὴ ποὺ ἔστειλε ὁ Μανούσης στὸν Κοραή. Ἀκολούθησαν οἱ συλλογές τοῦ Πάσσου (1840), Τωμαζέο (1841), Μάρκελλου (1841), Λελέκου (1852), Ζαμπέλιου (1852), Λεγκράν (1874).

«Προσοχὴ στὶς συλλογές!», προειδοποιεῖ ὁ Κ.Θ. Δημαρᾶς, διευκρινίζοντας ὅτι «σὲ πάρα πολὺ μεγάλο ποσοστὸ, οἱ παλαιότεροι ἰδίως ἐκδότες δημοτικῶν τραγουδιῶν, ξεκινώντας ἀπὸ διαφορετικὲς προϋποθέσεις, δὲν ἀπέβλεψαν καθόλου στὴν πιστὴ μεταγραφὴ τῶν τραγουδιῶν, ἀλλὰ ἀντίθετα πίστεψαν πὼς εἶχαν ἐκδοτικὸ χρέος νὰ τὰ ἀλλοιώσουν καὶ νὰ τὰ βελτιώσουν σύμφωνα μὲ τὴν ἀντίληψή τους, εἴτε γλωσσικὰ εἴτε καὶ γενικότερα αἰσθητικὰ. Ἐπίσης δὲν ἐδίστασαν νὰ παρενθέσουν καὶ δλόκληρα τραγούδια καμωμένα ἀπὸ λαγίους ἐπάνω στὸν τύπο τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ». (2)

Ἡ καλύτερη ἐκδοση δημολογεῖται ἀπὸ ὅλους ὅτι εἶναι τοῦ Νικόλαου Πολίτη (1914). Μία ἐπιτομὴ τῆς συλλογῆς τοῦ Πολίτη ἔχει κυκλοφορήσει σὲ ἐπανειλημμένες ἐκδόσεις (καὶ μία ἐντελῶς πρόσφατη) καὶ εἶναι χωρὶς ἀμφιβολία ἓνα ἀπὸ τὰ λίγα κλασικὰ κείμενα ποὺ πρέπει κάθε τόσο νὰ παίρνει στὰ χέρια του ὁ Ἕλληνας ἐκπαιδευτικός. Μία πρωτοβουλία ποὺ ἐπέτρεψε ὁ Πολίτης στὸν ἑαυτό του κατὰ τὴ μεταγραφὴ τῶν τραγουδιῶν, ὄχι ἀθέμιτη ἴσως, εἶναι ὅτι μέσα στὸ ἴδιο τραγούδι συμφύρει κάποτε στίχους γνήσιους ἀπὸ διάφορες παραλλαγές.

Νεότερες ἐκδόσεις ἔχομε: τοῦ Ἁγίου Θέου, δύο τόμους στὴ «Βασικὴ Βιβλιοθήκη», (1952), τοῦ Δ. Πετρόπουλου, καθηγητῆ στὸ Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, δύο τόμους, (1958 — 1959), καὶ τελευταία τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν (1964).

Ὁ Νικόλαος Πολίτης στὴ συλλογὴ του χρησιμοποιεῖ τὴν ἀκόλουθη κατάταξη, ἣ ὁποία καὶ καθιερώθηκε: Ἱστορικὰ τραγούδια, κλέφτικα, ἀκριτικά, παραλογές, τραγούδια τῆς ἀγάπης, νυφιάτικα, νανουρίσματα, κάλανδα καὶ βραϊτικά, τραγούδια τῆς ξενιτιάς, μοιρολόγια, γνωμικὰ τραγούδια, ἐργατικὰ καὶ βλάχικα, περιγελαστικά.

Στὰ ἀποσπάσματα δημοτικῶν τραγουδιῶν ποὺ παραθέτομε σὲ συνέχεια, τὸ πρῶτο ἐξόφθαλμο πρᾶγμα ποὺ ἔχομε νὰ παρατηρήσουμε εἶναι ἡ ζωντάνια καὶ ἡ πληρότητα τῆς γλώσσας τους. Ποὺ σημαίνει ὅτι στὸ στόμα τοῦ λαοῦ λειτουργοῦσε ἓνα πλούσια ἀξιοποιήσιμο γλωσσικὸ ὄργανο, ποὺ μπορούσε νὰ καλλιεργηθεῖ καὶ νὰ ὑπηρετήσῃ ὅλες τὶς πνευματικὲς ἀνάγκες τοῦ ἔθνους. Καὶ εἶναι ἀτύχημα ποὺ ἄργησε κάπως νὰ ἔρθῃ ὁ Σολωμὸς καὶ ἀκόμα μεγαλύτερο ἀτύχημα ποὺ ἡ γλωσσικὴ του ὑποθήκη παραμερίστηκε γιὰ κάμποσο καιρὸ ἀκόμα.

Μέσα στὶς γραμμὲς τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν μπορούμε νὰ διαβάσουμε πολ-
λὲς καταστάσεις καὶ ιδιότητες τῆς λαϊκῆς ψυχῆς: τὴ στάση τῆς ἀπέναντι στὴ φύση, τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο, τὶς ἀνησυχίες, τὶς ἀγάπες καὶ τοὺς καῦμούς τῆς, τοπία τῆς χαρᾶς καὶ τοπία τῆς ὀδύνης.

ς τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ ἔχει μιὰ ἀξιοσημεῖωτη αἴσθηση τῆς φύσης. ἰάζει τὴν πλαστικὴν τὴν ἀντίληψιν μ' ἓναν τόνον εἰδυλλιακόν:

Τώρα εἶν' Ἀπρίλης καὶ χαρὰ, τώρα εἶναι καλοκαίρι,
τὸ λέν οἱ κοῦκοι στὰ βουνὰ κι οἱ πέρδικες στὰ πλάγια.
Τρία πλάτανα, τὰ τρία ἀράδα ἀράδα,
κι ἓνας πλάτανος παχὺν ἴσκιον ὀπόχει.

2. Κ. Θ. Δημαρᾶ, Ἱστορία τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας, Ἰκαρος, Ἀθῆναι, 1948, τόμος πρῶτος, σελ. 18.

Κάποτε τὸ σκηνικὸ παίρνει ζοφερὴ ὄψη καὶ ἡ φύση γίνεται προάγγελος κακῶν:

Ἄκω τὰ δέντρα νὰ βογγοῦν καὶ τὶς ὄξυες νὰ τρίζουν.
Ἄκω τὸν ἄνεμο καὶ ἠχᾶ, μὲ τὰ βουνὰ μαλώνει.
Εἶδα τὸν οὐρανὸ θολὸ καὶ τ' ἄστρα ματωμένα,
εἶδα τὴν μπόρα πὺ ἀστραψε καὶ τὸ φεγγάρι ἐχάθη.

Ὁ λαϊκὸς τραγουδιστὴς, ἄνθρωπος τῆς υπαίθρου, καὶ συχνὰ μὲ τὸ καριοφίλι στὸν ὄμο, εἶναι στενὰ ἐξοικειωμένος μὲ τὴ φύση καὶ τὴ χρησιμοποιεῖ σὲ κάθε του βῆμα, εἴτε γιὰ νὰ προβάλλει ἐπάνω τῆς τὸν συναισθηματικὸ του κόσμο, εἴτε γιὰ νὰ τοῦ δανείσει τὸ σκηνικὸ τῆς διάκοσμο καὶ τὰ σύμβολά της:

Λάμπουν τὰ χιόνια στὰ βουνὰ κι ὁ ἥλιος στὰ λαγκάδια,
λάμπουν καὶ τ' ἀλαφρὰ σπαθιά τῶν Κολοκοτρωναίων.
Κλαῖνε τὰ μαῦρα τὰ βουνὰ, παρηγοριὰ δὲν ἔχουν.
Δὲν κλαῖνε γιὰ τὸ ψῆλωμα, δὲν κλαῖνε γιὰ τὰ χιόνια,
ἢ κλεφτουριά τ' ἀρνήθηκε καὶ ροβολάει στοὺς κάμπους.
Ὁ Ὀλυμπος κι ὁ Κίσαβος, τὰ δυὸ βουνὰ, μαλώνουν,
τὸ πιὸ νὰ ρίξει τὴ βροχή, τὸ ποιὸ νὰ ρίξει χιόνι.

Ἡ στάση του ἀπέναντι στὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο μπορεῖ νὰ συνοψιστεῖ στὸ σολωμικὸ στίχο ἐγλυκειὰ ἡ ζωὴ κι ὁ θάνατος μισοὶ... Ἡ ζωὴ εἶναι μέγα καλὸ καὶ πρῶτο. Γενικὰ τὴ βιοθεωρία του διατρέχει μία θεση, πὺ ἔχει τὶς ρίζες τῆς στῆν προχριστιανικῆ ἀρχαιότητα:

Χαρεῖτε νοὶ τὶς ὁμορφες καὶ νιές τὰ παλικάρια
κι ἐσεῖς οἱ χαμογέροντες χαρεῖτε τὰ παιδιὰ σας.
Σὰν ὄνειρο πὺ εἶδα χτές, κοντὰ νὰ ξημερώσει,
ἔτσ' εἶναι τοῦτος ὁ ντουνιας, ὁ ψεύτικος ὁ κόσμος.
Σ' αὐτὸν τὸν κόσμο πὺ ἴμαστε ἄλλοι τὸν εἶχαν πρῶτα,
σ' ἐμᾶς τὸν παραδίωσανε κι ἄλλοι τὸν καρτεροῦνε.
Καλότυχά εἶναι τὰ βουνὰ, ποτέ τους δὲ γερνᾶνε,
τὸ καλοκαίρι πράσινα καὶ τὸ χειμῶνα χιόνι.

Ἡ ὁμορφιά, ἡ λεβεντιά, τὸ τραγούδι, ὁ Ἀπρίλης κι ὁ Μᾶης, ἡ ἀνοιξη γενικὰ τῆς φύσης καὶ ἡ ἀνοιξη τῆς ζωῆς εἶναι αὐτὰ πὺ πὺ πολὺ λογαριάζει:

Ἦθελα νὰ ἦμουν ὁμορφος, νὰ ἦμουν καὶ παλικάρι,
νὰ ἦμουνα καὶ τραγουδιστὴς, δὲν ἤθελα ἄλλη χάρη.

Ἡ ἀγάπη ἐπίσης εἶναι ἀπὸ τὰ πράγματα πὺ ὁμορφαίνουν τὴ ζωὴ. Αὐτὸς ὁ βασανισμένος λαὸς δείχνει μιὰ ἀξιοσημείωτη τρυφερότητα στὰ θέματα τῆς ἀγάπης. Τὴν ἀπαντοῦμε στὰ νανουρίσματα ἢ στὰ κατευόδιο τῆς μάνας:

Κοιμήσου ἀστρί, κοιμήσου αὐγῆ, κοιμήσου νιὸ φεγγάρι.
Σύρε, παιδί μου, στὸ καλὸ καὶ στῆν καλὴ τὴν ὥρα
καὶ νὰ γεμίσει ἡ στράτα σου τριαντάφυλλα καὶ ρόδα.

Ἄλλὰ πὺ εὐχάριστα μᾶς ξαφρνιάζει ἡ τρυφερότητα τῶν ἐραστῶν:

Ξύπνα, σηκώσου μῆλο, τρυφερὴ μηλιά.
Καλή σου ἡμέρα πέρδικα, χρυσῆς αὐγῆς τρυγόνα.

Ένα κλίμα ψυχικής υγείας, απλότητας και τρυφερότητας αναδίδεται από τα τραγούδια της αγάπης. Ούτε σεμνοτυφία ούτε χυδαιότητα. Η ρομαντική αισθηματολογία επίσης είναι άγνωστη. Έχουμε να κάμουμε με έρωτικές καταστάσεις γήινες κι ωστόσο έξευγενισμένες:

‘Ο αὐγερινὸς κι ἡ ποίλια, τ’ ἄστρο τῆς αὐγῆς,
καὶ τὸ λαμπρὸ φεγγάρι μ’ ἐξεπλάνεψαν,
κι ὅταν ἐβγῆκε ὁ ἥλιος μ’ ἐξεγνάντεψε
εἰς τὸ πλευρὸ τῆς κόρης πού ξενύχτησα.
Γυρνῶ, τὴν κόρη βλέπω πού κοιμόντανε.
Στέκω καὶ δικαιολογοῦμαι πῶς νὰ τῆς εἰπῶ,
πῶς νὰ τήνε ξυπνήσω, τὴν πολυαγαπῶ.
— Ξύπνα, σηκώσου, μῆλο, τρυφερὴ μηλιά,
ἄνοιξ’ τὰ δυὸ σου μάτια, ἄνοιξ’ τα νὰ ἰδεῖς
πού μ’ ἐκλείσεν ὁ ἥλιος μέσα στὸ κλουβί.

Μιά γυναικεῖα φιγοῦρα ἢ κι ἓνα μέλος γυναικεῖο ἀκόμα μπορεῖ νὰ δώσει τὸ ἔναυσμα στὴν ἐρωτικὴ φαντασία. Ὅπως τὸ ποδοστράγαλο ἐκείνης τῆς μεγάλης κυρῶς πού με τὶς δοῦλες τῆς στὸ ἀκρογιάλι.

πλέναν κι ἄπλωναν καὶ με τὸν ἄμμο παίζαν,
Κι ἀκριοφύσησε γλυκὸς βοριάς ἀέρας
κι ἀντισῆκωσε τὸ γυροφούστανό τῆς
κι ἀντιφάνηκε τὸ ποδοστράγαλό τῆς.
Ἐλαμψ’ ὁ γιαλός, λάμψαν τὰ περιγιάλια.

Κάποτε ὁ ἐρωτικὸς λόγος φθάνει σὲ ἀξιοθαύμαστα αισθητικὰ ἀποτελέσματα:

Κόκκιν’ ἀχείλι ἐφίλησα κι ἔβαψε τὸ δικό μου
καὶ στὸ μαντήλι τὸ ἴσπρα κι ἔβαψε τὸ μαντήλι,
καὶ στὸ ποτάμι τὸ ἴλυνα κι ἔβαψε τὸ ποτάμι,
κι ἔβαψε ἡ ἄκρη τοῦ γιαλοῦ κι ἡ μέση τοῦ πελάγου.
Κατέβη ὁ αἰτὸς νὰ πιεῖ νερὸ κι ἔβαψαν τὰ φτερά του,
κι ἔβαψ’ ἡ ἥλιος ὁ μισὸς καὶ τὸ φεγγάρι ἀκέριο.

Κάπου κάπου τὰ δημοτικὰ τραγούδια, ἐρωτικὰ καὶ ἄλλα, διανθίζονται ἀπὸ μία περιγελαστικὴ διάθεση, ἀπὸ μία αἴσθησι χιοῦμορ:

Ἄπριλη, Ἄπριλη δροσερὲ καὶ Μάη με τὰ λουλούδια,
ὄλον τὸν κόσμον ἐγέμισες λουλούδια καὶ καλούδια,
καὶ μένα βαρυφόρτωσες τὴν ἄσχημη γυναῖκα.
Νὰ τὴν πουλήσω δὲ μπορῶ, νὰ τὴν σκοτώσω κι ὄχι,
θὲ νὰ τὴν πάω στὸ χρυσικὸ νὰ τὴν περιχρυσώσει.

Ἡ ζωὴ ἔχει καὶ τὰ βάσανά τῆς: τὴν ἄσχημη γυναῖκα, τὸν κιτρινιάρη ἄντρα, τὰ γερατιά, τὴν ἀρρώστια, τὴν ὀρφάνια, τὴν ἀπιστία. Καὶ πάνω ἀπ’ ὅλα, τὰ βάσανα τῆς ξενιτιάς.

Τὴν ξενιτιά, τὴν ὀρφανιά, τὴν πίκρα, τὴν ἀγάπη,
τὰ τέσσερα τὰ ζύγιασαν, βαρύτερα εἶν’ τὰ ξένα.

Ἡ ξενιτιά στάθηκε πάντα μιὰ διέξοδος καὶ μιὰ κατάστασι ἀνάγκης γι αὐτὰ τὰ ἀποδημητικὰ πουλιὰ πού εἶναι οἱ Ἕλληνες. Ἀλλὰ ξενιτιά σημαίνει μισεμός, ση-

μαίνει χωρισμός, κι είναι μεγάλη ή δδύνη του χωρισμοῦ για μιὰ μεσογειακή εὐαισθησία.

Οὔλοι τὸν ἥλιο τὸν τηρᾶν πού πάει νὰ βασιλέψει
κι ἡ κόρη πού εἶχε τὸν καημὸ τὸ πέλαγο ἀγναντεύει.
— Ποιῆς θάλασσες καὶ ποιὰ νησιὰ χαίρονται τὸν καλὸ μου;

Αὐτοὶ πού μένουν πίσω ζοῦν μὲ τὴν ἀπαντοχὴ, πού τὴν κάνει κάποτε ἀβάσταχτη ἢ ἀποκαρδίωση τῶν διαψεύσεων:

“Ὅλα τὰ καρᾶβια ἀράξαν κι ὅλα φάνηκαν
κι ὁ λεβέντης ὁ δικός μου δὲν ἐφάνηκε
καὶ ποιὸς ξέρει σὲ τί κύμα δέρνει νὰ πνιγεῖ.

“Ὅσοι πάλι περπατοῦν στὰ ξένα, τοὺς καίει ἡ λαχτάρα τοῦ γυρισμοῦ, ἐνὸς γυρισμοῦ πού οἱ ἀναποδιές, οἱ ἀναβολές, οἱ νέοι ἴσως δεσμοὶ καὶ συγκινήσεις, ματαιώνουν κάποτε ὀριστικά:

“Ὅντας κινᾶω γιὰ νὰ ῥθῶ, χιόνια καὶ βροχές,
κι ὄντας γυρίζω πίσω, ἥλιος ξαστεριά.
Σελῶνω τ’ ἄλογό μου, ξεσελῶνεται,
ζῶνομαι τὸ σπαθί μου καὶ ξεζιῶνεται,
πιάνω γραφὴ νὰ γράψω καὶ ξεγράφεται.

Ἡ ζωὴ μπορεῖ νὰ ἔχει τὰ βάσανά της. Ὅμως

Καὶ μὲ τὰ τόσα βάσανα πάλι ἡ ζωὴ γλυκειὰ ἔναι.

Εἶναι μεγάλο πράμα καὶ μόνο νὰ ζεῖ κανεὶς. Ἐκεῖνο πού εἶναι ἀπαράδεκτο καὶ δὲν οἰκονομιέται εἶναι ὁ θάνατος. Ὁ θάνατος εἶναι ἡ ξενιτιά ἢ πεντάξενη, εἶναι ὁ χωρισμός πού δὲν ἔχει ἐπιστροφή:

Ὁ Κύριος ἔκαμε τὴ γῆ κι ἐστόλισε τὸν κόσμον,
μὰ μόνο τρία πράματα δὲν ἔμπειψε στὸν κόσμον:
γιοφύριν εἰς τὴ θάλασσα καὶ γαγερμὸ στὸν Ἄδη
καὶ σκάλαν εἰς τὸν οὐρανὸ νὰ πηαίνου νὰ γαγέρονου.

Ἡ χριστιανικὴ μεταφυσικὴ τοῦ θανάτου δὲν φαίνεται νὰ ἐπηρέασε τὸν νεοέλληνα. Γι’ αὐτὸν ὁ θάνατος εἶναι ἡ μεγάλη καταβόθρα, ἡ ἄρνησιὰ κι ἡ λησμονιά:

Νύχτα περνᾶει τὸ Ρουφιά, τὸ φοβερὸ ποτάμι.
Θὰ πάω στῆς Ἄρνης τὰ βουνά, στῆς Ἀργεσιᾶς τὴ βρούση.
ληνα. Γι’ αὐτὸν ὁ θάνατος εἶναι ἡ μεγάλη καταβόθρα, ἡ ἄρνησιὰ κι ἡ λησμονιά:

Εἶναι ἡ ἄρνηση τῆς ζωῆς, ἡ ἀμαύρωση τοῦ αἰσθητοῦ κόσμου:

Γιὰ πές μου, τί τοῦ ζήλεψες αὐτοῦ τοῦ κάτω κόσμου;
Εὐτοῦ βιολιά δὲν παίζουνε, παιχνίδια δὲν βαροῦνε,
εὐτοῦ συνδυὸ δὲν περπατοῦν, συντρεῖς δὲν κουβεντιάζουν.

Μέσα στὰ μοιρολόγια καὶ τὰ τραγούδια τοῦ κάτω κόσμου παρεμβάλλονται ἀντιθετικὰ εἰκόνες ἀπὸ τὸ πανηγύρι τῆς ζωῆς, ἀκριβῶς γιὰ νὰ τονίσουν τὴν ἀραχνιασμένη ὄψη τοῦ θανάτου:

Δὲ σῶπρεπε, δὲ σῶμοιαζε στὴ γῆ κρεβατοστρώση,
μόν’ σῶπρεπε, μόν’ σῶμοιαζε στοῦ Μᾶη τὸ περιβόλι

ἀνάμμεσα σὲ δυὸ μῆλιές, σὲ τρεῖς νερατζοπούλες
νὰ πέφτουν τ' ἄνθ' ἀπάνου σου, τὰ μῆλα στὴν ποδιά σου.
Δὲ σῶμοιαζε, λεβέντη μου, στὴ μαύρη γῆς νὰ 'μπεις,
μόν' σῶμοιαζε νὰ κάθεται σ' ἓνα 'μορφο τραπέζι,
νὰ τραγουδεῖς νὰ χαίρεσαι, νὰ σὲ κερνοῦν νὰ πίνεις.

Ἡ τελευταία ἔγνια τοῦ κλέφτη ποὺ πεθαίνει εἶναι νὰ πάρει μαζί του στὸν τάφο μιὰ δέσμη ἀπὸ δροσερές εἰκόνες τῆς ζωῆς:

Καὶ στὴ δεξιά μου τὴ μεριά ν' ἀφήστε παραθύρι,
νὰ μπαίνει ὁ ἥλιος τὸ πρωὶ καὶ τὸ δροσιὸ τὸ βράδι,
νὰ μπαινοβγαίνουν τὰ πουλιά, τῆς ἀνοιξης τ' ἀηδόνια,
καὶ νὰ περνοῦν οἱ γέμορφες, νὰ καλημερᾶνε.

Ἡ προχριστιανικὴ καταγωγή τῶν ἀντιλήψεων γιὰ τὸ θάνατο φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴ συχνὴ προσωποποίηση τοῦ Χάρου:

Μὰ νὰ τὸν ποὺ κατέβαινε στοὺς κάμπους καβαλάρης.
Μαῦρος ἦταν, μαῦρα φορεῖ, μαῦρο καὶ τ' ἄλογό του.

Βαθαίνοντας μέσα στὸ θέμα τῆς ἀπελπισίας τοῦ θανάτου, ὁ λαϊκὸς τραγουδιστὴς βάζει τοὺς πεθαμένους νὰ παρακαλοῦν τὸ Χάρο νὰ τοὺς περάσει γιὰ τελευταία φορὰ ἀπὸ ἀγαπητὰ γνώριμα μέρη:

— Χάρε μου, διάβ' ἀπ' τὸ χωριό, κάτσε σὲ κρύα βρύση,
νὰ πιῶν οἱ γέροντες νερό, κι οἱ νοῖ νὰ λιθαρίσουν,
καὶ τὰ μικρὰ παιδόπουλα λουλούδια νὰ μαζώξουν.

Ὁ θάνατος γίνεται ἀκόμα πιὸ ἀποκρουστικὸς στὸν παραλογισμό του, ὅταν ἔρχεται νὰ καταργήσῃ τὴ ζωὴ στὴν πιὸ καλὴ τῆς ὥρα:

Λεβέντης ἐροβόλαγε ἀπὸ τὰ κορφοβούνια,
μὲ τὸ μαντήλι στὸ λαιμό, τὸ βαροκεντημένο.

.....
Κι ὁ Χάρος τὸν ἀγνάντευε ἀπὸ ψηλὴ ραχοῦλα.

Ἡ ζωὴ μέσα στὰ νέα κορμιά ἀντιστέκεται, ἀλλὰ στὸ τέλος ὁ θάνατος βγαίνει πάντα νικητὴς. Εἶναι ποὺ εἶναι δυνατός, πάει καὶ βρίσκει καὶ τὴν τρωτὴ φτέρνα:

Καὶ πάνε κι ἐπαλεύγανε στὸ σιδερόν ἀλώνι.
Κι ἔννια φορές τὸν ἔβαλεν ὁ νιὸς τὸ Χάρο κάτω.
Μ' ἀπάνω εἰς τσ' ἔννια φορές τοῦ Χάρου βαροφάνη.

Κι ὅταν ὁ θάνατος εἶναι ἀφύσικος καὶ παράταιρος ἢ ἀπορία εἶναι σπαραχτική. Τέτοια ποὺ ἀκούγεται μέσα στὸ βαθὺ παράπονο τοῦ Διάκου — κι ἄς μὴν τὸν βρῆκε ὁ θάνατος ἀπροετοίμαστο:

Γιὰ δὲς καιρὸ ποὺ διάλεξεν ὁ Χάρος νὰ μὲ πάρει,
τώρα π' ἀνθίουν τὰ κλαριά καὶ βγάζει ἡ γῆς χορτάρι.

Κι ὅμως ὁ λαὸς αὐτὸς ποὺ ἀγάπησε μὲ τόσο πάθος τὴ ζωὴ, δὲν ἀνέχεται καταστάσεις ποὺ τὴ στενεύουν καὶ τὴν κάνουν τέτοια ποὺ δὲν ἀξίζει νὰ τὴ ζεῖ κανεὶς. Καὶ τέτοιο στένεμα εἶναι ἡ τυραννία:

Μάνα μου, ἐγὼ δὲν κάθομαι νὰ γίνω νοικοκύρης,
νὰ κάμω ἀμπελοχώραφα, κοπέλια νὰ δουλεύουν,
καὶ νὰ ᾿μαι σκλάβος τῶν Τουρκῶν, κοπέλι στοὺς γερόντους.

Μία ἥρωικὴ ἀντίληψη τῆς ζωῆς καὶ μία ἀγωνιστικὴ διάθεση διατρέχει τὰ κλέφτικα τραγούδια πέρα ὡς πέρα. Τὸ τίμημα τῆς λευτεριᾶς εἶναι πάρα ἀκριβὸ καὶ οἱ ἀπροσκύνητοι τὸ ξέρουν:

Μαύρη ζωὴ ποὺ κάνουμε ἐμεῖς οἱ μαῦροι κλέφτες!
Ποτέ μας δὲν ἀλλάζουμε καὶ δὲν ἀσπροφοροῦμε,
ὄλημερὶς στὸν πόλεμο, τὸ βράδι καρπούλι.

Καὶ τὴν ᾿Ανοιξη, νὰ πεῖς, εἶναι καλά, μὲ τὰ κλαριά ποὺ μπουμπουκιάζουν καὶ τὰ πουλιά ποὺ φωλεύουν, ἀλλὰ ὅταν μπεῖ ὁ χειμῶνας... Ὡστόσο ἡ περηφάνια τοῦ κλέφτη εἶναι πιὸ δυνατὴ ἀπ' τὴν παγωνιά καὶ τὴν ἐρημιά:

Ἐνας αἰτὸς περηφάνος, ἕνας αἰτὸς λεβέντης
ἀπὸ τὴν περηφάνια του κι ἀπὸ τὴ λεβεντιά του
δὲν πάει στὰ κατώμερα νὰ καλοξεχειμάσει,
μόν' μένει ἀπάνω στὰ βουνά, ψυλά στὰ κορφοβούνια.
Κι ἔριξε χιόνια στὰ βουνά καὶ κρούσταλλα στοὺς κάμπους.

Ἐνα βῆμα πιὸ πέρα παραμονεύει ὁ θάνατος, σταλμένος μ' ἕνα φαρμακερὸ βόλι:

Φάτε καὶ πιέτε, βρὲ παιδιά, χαρεῖτε νὰ χαροῦμε,
κι ἐγὼ δὲν ἔχω τίποτε παρὰ εἶμαι λαβωμένος.
Πικρὴ ποὺ εἶναι ἡ λαβωματιά, φαρμακερὸ εἶν' τὸ βόλι. (1)

Ἡ ἀπροσκύνητη ζωὴ κορυφώνεται συχνὰ σὲ ἥρωικὲς πράξεις θυσίας:

Δαυλὶ στὸ χέριν ἄρπαξε, κόρες καὶ νύφες κράζει.
— Σκλάβες Τουρκῶν μὴ ζήσουμε, παιδιά μ', μαζί μου ἔλατε.
Καὶ τὰ φουσέκια ἀνάψανε κι ὄλοι φωτιά γενήκαν.
Τὸ Διάκο τότε παίρνουνε καὶ στὸ σουβλὶ τὸν βάζουν,
ὄλορτο τὸν ἐστήσανε κι αὐτὸς χαιμογελοῦσε.

Συνοψίζοντας τὰ ψυχικὰ γνωρίσματα τοῦ λαοῦ ποὺ μίλησε μὲ τὴ γλῶσσα τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, σημειώνουμε τὴν ἔντονη παρουσία τῆς φύσης, τὸ πάθος γιὰ τὴ ζωὴ, καὶ τὴν ἔξαρση καταστάσεων ἐξυψωτικῶν τῆς ζωῆς, ὅπως εἶναι τὰ νιάτα, ἡ λεβεντιά, ἡ παλικαριά, ἡ ὁμορφιά, ἡ τρυφερότητα, ὁ γήινος κι ὡστόσο ἐξευγενισμένος ἔρωτας — σὲ ἀντίθεση μὲ καταστάσεις ποὺ ἀσχημίζουν, στενεύουν ἢ ἀκυρώνουν τὴ ζωὴ, ὅπως εἶναι τὰ γερατιά, ἡ ἀσχήμια, ἡ ἀρρώστια, ἡ μικροψυχία, ἡ τυραννία καὶ ὁ θάνατος. Καὶ τέλος μᾶς σταματᾷ ἡ ἥρωικὴ καὶ ἀγωνιστικὴ του διάθεση.

Ἀπὸ τὴν ἀποψη τοῦ ὕφους καὶ τῆς μορφολογίας τοῦ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ στεκόμαστε σὲ γνωρίσματα ὅπως ἡ λιτότητα, ἡ διαύγεια, ἡ συμμετρία καὶ κυρίως ἡ πληρότητα τῆς ἔκφρασης, ὅπου τὰ νοήματα καὶ τὰ αἰσθήματα μορφοποιοῦνται ἀλλὰ δὲν παραμορφώνονται, καὶ ὅπου οἱ λέξεις καὶ οἱ φράσεις ἔχουν τὸ ἄρχικό τους γήινο βᾶρος ἀλλὰ καὶ τὴν ἀλαφράδα ποὺ χρειάζεται γιὰ νὰ λειτουργήσουν ποιητικά.

1. Ἡ «λαβωματιά» τοῦ κλέφτη μαῦ θυμίζει τὰ λόγια τοῦ Σολωμοῦ στὸ σοφολογιότατο: «Ἄμε νὰ ᾿βρεις τοὺς πολεμάρχους, ψηλάφησέ τους τὲς λαβωματιὲς καὶ πὲς τους ὅτι πρέπει νὰ τὲς λὲν τραῦματα».

